

Микола Костенко

ПОЕТИЧНІ КВІТИ ІСТОРИКА

Мова про те, про що слід давно поговорити

Н ечасто на телебаченні зустрінеш справжній шедевр естетики в кінодраматургії. Тим більше – на документальній основі, коли оживають давні персонажі і речі. І особливо, коли йдеться про великих історичних осіб, їх неперобутність у духовному часопросторі життя і в нашій пам'яті. Очевидно, кіноновела Людмили Нестулі “Квіти на зиму” позначає якесь рубіжне явище в цій справі. В ній утілено поетичну історію – долю музею-садиби великого письменника-гуманіста Володимира Галактіоновича Короленка, а ще більше – самовідданого творця тієї драматичної історії маєтного ансамблю та його неповторного інтер'єру, старшої доньки письменника Софії Володимирівни – доброго генія цього унікального куточка Полтави. Кіносюжет – продовження своєрідної полтавської Короленкіани, що складає честь самій телерадіокомпанії “Атава”.

Непомилне кінооко повертає нас у минувшину, у буремні 1920–1930-ті, потім – через війну – у наш час. Для однієї кінострічки, що розмотує такий часопростір за якихось тридцять хвилин, погодьтесь, завдання аж надто складне. Виручити може лише точність операторського бачення (головний оператор фільму – Дмитро Старіков) та укрупнене мислення автора-режисера кіносюжету. Зрештою, так воно й вийшло. Ми присутні при життєвій драмі Софії Володимирівни, яка взяла на себе весь тягар створення й зберігання музею на садибі Будаговських, зробивши майже неймовірне такими малими силами: музей, його неповторні експонати, рукописи й книги Володимира Галактіоновича, маса епістолярію, найцінніші ужиткові речі – все це було врятовано в найтяжчі роки тогочасного існування, у часи соціально-класового протистояння. За всіма мірками, зробити таке було дуже непросто. За кадром кіносюжету залишається

багато що, найперше – ходіння муками чиновних кабінетів у державі, доцільність революційного перевороту в якій В. Г. Короленко так і не визнав. Держава поцінувала інше – нетлінний естетичний набуток творів великого письменника, їхнє величезне виховне значення. Вона поступилася класовим заради загальнолюдського інтересу – і цим залагодила справу в цілому. Під час війни бездоганно спрацював гуманітарний міст Полтава – Свердловськ – Полтава, було знайдено кошти на відбудову музею...

А починається кіноновела неначе якоесь буденно: “З листа Івана Тепловича, 1922 рік”. Небайдужий чоловік дивиться на садибу, на її мешканців співчутливо і... трохи лірично. Така веремія навколо, таке лихоліття, стільки крові, жахів, голоду і холоду, а тут – інтелігентні люди дбайливо оберігають рукописи й книги, нехитре майно, ще й квіти саджають навколо – аж бувають вони в садибі. Добрі, лагідні обличчя мешканців, привітність, чисто, хоч і простенько. Домашні перебирають засохлі стебла квітів – луцять на насіння, на посадку наступної весни. Життя тривало, набуваючи нових рис і не втрачаючи кращого зі старого: ялинка, запрошені діти, гостина, цікаві усміхнені личка... Як і було за Короленка – завжди, щороку. І знову – дівочі руки з квітами. Стебла, одяг, обличчя, рухи – м'яка пастораль, ні шелесту, ні слова, просто й виразно. Стук у двері – Софії Володимирівни приносять листа. Чиясь рука – і все. У конверті – фотокартка двох дівчаток. Це вони – дві сестрички, Софія і Наталія, ще малі. Фото десь мандрувало по чужих руках, але збереглося – бо Короленків знали й шанували. І ось вони вдома знову. Так по крихті, по дрібничках облаштовувався музей. Далі – кадрові напливи: донька з матір'ю, Євдокією Семенівною, з батьком – він і дорослі доньки... Вітерець

перебирає листи. Софія, наче підхоплена цим вітром історії, розкинувши руки, нечутно проходить-пролітає такими рідними їй кімнатами... Вона щаслива, бо тут – густий аромат їхнього домашнього життя з батьками, тут до неї озивається кожна річ, кожен дріб'язок... Речі, речі, портрети батьків – усе наче відгукується на її поривання. Вона самотня жінка, проте ніби й не чувається самотньою. У Наталії був чоловік – помер, є донечка, а їй – Софії – призначено бути добрим духом родинного гнізда.

Сніговою стежкою попід стіною сповільнено йде з паличкою батько. Ось він у своєму кабінеті, стоїть незрушно, наче прислухається до чогось – до чого? До бурелому історії? До шелестіння квітів у дівочих руках? До своїх невисловлених думок? Чи до наших майбутніх голосів? А так воно і є. Бо написано в “Истории моего современника” – адресоване безпосередньо нам.

Що ще брати авторові-режисерові для такого фільму? Ще з побутової історії – Волга, її скелясті береги, старі пароплави, легка однокінна “прольотка”, шляпки, довгі спідниці – край, де народилися доньки. “Старые иконы нехитрого письма”... Молільники. Дівочий хоровод. Життєпис тогочасся. Ніби звичайні картинки – та вони щось суттєве додають до загальної тональності сюжету. Докидають правдиві штришки, рисочки, акварельки. І як вибух: українська революція, погромлене село, перекошені тини, обідрані діти. Десь тут нещодавно громами прокотивсь Махно. Були й денікінці, були й петлюрівці. І врешті – влада червоних. Але ж промайнула надзвичайна картина: жінка, задкуючи, захищає собою останні мішечки з хлібом від реквизиції... В її постаті – розпач, страх: нічого їй не допоможе, усе руйнується на очах... Лише кадр, штришок – а скільки експресії! А друкарня знай видає агітки, а в лікарнях штопають покалічених на фронтах...

...Прибув давній друг В. Г. Короленка Василь Григорьев. Не встиг – похорон письменника відбувся. Траурна афіша, сум, туга. Та продовжується дитяча епопея – Софія Володимирівна невтомно клопочеться в справах Ліги порятунку дітей. Бо голод, морози, недоїдання, лютують тиф, дитячі хвороби. Іван Теплович згадає вже 1926 року: все ще смутний час, бандитизм, постріли, погоні. Найбільший друг фізкультурників і виробників коксагізу Сталін на трибуні приймає від дітей оберемки квітів... І той же Теплович вже й 1940 року: філософія Короленкової Полтави – філософія вічності. Нове – забудьте старе. Вічність нового обривається кадрами евакуації. Війна. Фашисти знищують все на своєму шляху. Музейні цінності спішно вивозять на Урал, у Свердловськ, де вже на

них чекають. Упаковане при охороні. І зворотні кадри: повернення додому. Рідні стіни спаплюжені ворогом, та вони – рідні, все влаштується. Софія Володимирівна почорніла від потрясінь, та без неї нічого не робиться. Вона всьому дає лад. Усе стає на свої місця, обживається наново. Стежки багатьох нових людей сходяться тут – у приміщеннях музею. Ось прибився харків'янин Микола Попов – його бачимо біля ганку в товаристві Софії Володимирівни. А навколо буяють квіти, квіти...

Мало чи багато розказано за 30 хвилин? Це як міряти, як прочитати кіноновелу. Як на мене – вона містить явний магнетичний момент: не помітив, як ті хвилини й промайнули. Показані речі продовжували говорити до мене своїми голосами. А причина назовні – дотик до всього золотих рук Софії Володимирівни. І пастельно-мозаїчна гра квітів, їх відтінків. Бо ті відтінки – перебіг людських життів. Не важили ракурси – важили добрі справи. Квіти на зиму – це духовний пастівник для нас, нащадків. Це велика й містка метафора квітування добродійності навіть у жахливі часи. Квіти, колись посіяні в душах живущих, мають незнищенне насіння.

Кадри цього фільму – не динаміка звичного для ока руху, що відтворює життєподібну картинку, це – кінодрама, потрясіння фактами неспростовними, лише на перший погляд – давно-минулими, застарілими.

Кольорові колажі з квітів, гра на світлотінях фотокарток і малюнків, імпресіоністичні акварелі, як певна розмитість давнини, ці закидані паперами столи, раптове вривання кінохроніки й кадрів зі старих художніх фільмів, непрокоментовані закадрово шматочки стрічки – вся розмаїтість новели про долю одного закутка Полтави та її мешканців продемонструвала неабиякий здобуток автора й режисера стрічки, кіномайстра й знаної поетеси Людмили Анатоліївни Нестулі. В ній втілилася творча манера дослідниці, утілено певний історичний урок з коментарем для майбутнього. Імпресіоністичність присутня не як егоїстична химера сьогоденних “новаторів” кіноіндустрії, а лише в якості естетичного виміру кіносюжету як явища культури. Саме явища і доволі непересячного. Новела – зразок для навчання кінематографічного молодняка: як на малій площі помістити цілу епоху і як при цьому не впасти в побутову банальність.

А ще – як готувати подібні речі з непрофесійними акторами. Хвала Богові, творцям не спало на думку сучасних “кривляк” піднімати до рівня геніальних людей минулого. Непрофесіоналка Інна Савченко – їй-право, навіть дуже симпатична в ролі Софії Володимирівни. Вона пластична, граційна, проста в спілкуванні, під-

корює глядача ще й своєю чарівною посмішкою. Понад похвалу – робота оператора Дмитра Старікова. Мабуть, чимало років треба було попрацювати пліч-о-пліч режисерові і операторові, щоб так розуміти один одного. Уміння мислити блочно, образами в їх сукупності, цілісності – дар Божий. Що це так, варто нам пригадати більш ранні роботи Людмили Нестулі: кіноновели “Мій – у значенні невіддільний від мене”, “Лікті дитини, яка біжить”, дещо про полтавських художників. Зовсім недавно з’явилися стрічки з циклу “З одвічністю на “ти”. Полтавщина архітектурна”. Мова в них насправді була не про особливості власне пілястр, пілонів, колон, карнизів, нефів, бань тощо. Довірили їй просто розповідалося про архітектоніку мислення творців цих об’єктів, що стали “завмерлою музикою в камені”, – ось що головне. Про продуктивний вихід думки творця, її змістовну напруженість і динамічність на стадії розмишлення про неповторність храму чи казарми, палацу чи лазні. Про те, що архітектор – деміург історії мислення естетичного (архітектура – завжди симфонія), а вже потім – побутового, рин-

кового і т. ін. Ця ж самонастановна втілена і в кіноновелі “Квіти на зиму”. За великим рахунком, Людмила Нестуля у своїх пошуках демонструє реформаторську ідею необхідності повернення саме до глибоко естетичного втілення драматичних задумів на телебаченні. Краса потрясає назавжди. Це розуміли великі майстри кіно, хто йшов слідами Довженка. Шокує кіно, гнітюча мозаїчність низькосмакових шматків, відсутність високодуховних іктів у кінострічках – не більш ніж вияв психічного неладу в їхніх творців. Малознайомі широкому глядачеві майстри, котрі чаклують над створенням катарсисних моментів у малих формах, – світла мить у нашій культурі. Виходить, не все втрачено.

Саме тому так цікаво відкривати новизну й миті особистісного духовного видужання в кінотворах Людмили Нестулі – поетеси історії красивого кіно на телебаченні. А це, мабуть, тому, що вона справді високоестетична поетеса – авторка трьох книг поезії, де кінематографічність присутня на кожній сторінці, й перечитувати їх – насолода для тих, хто цінує ширий вибух почуття, а не його мальовану імітацію.